

УДК 378.091+377.091](477):316.46(73)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301661>

Олена Квас, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ЛІДЕРСТВА ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз американського досвіду лідерства та можливості його переосмислення й імплементації в українських закладах фахової передвищої та вищої освіти. Особливу увагу звернено на особливості трактування поняття “лідерство” американськими науковцями, осмислення ними лідерських навичок та якостей, а також здійснено аналіз їх розуміння шляхів розвитку лідерства у сучасних освітніх закладах. Доведено, що американський досвід лідерства є цінним для закладів освіти в Україні та має враховуватися при організації освітнього процесу.

Ключові слова: лідер; лідерство; досвід лідерства; лідерські навички; лідерські якості; заклад освіти; здобувач освіти; майбутні фахівці.

Рис. 2. Літ. 7.

Olena Kvas, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department,
Ivan Franko National University of Lviv

AMERICAN LEADERSHIP EXPERIENCE FOR UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the American experience of leadership and the possibility of its rethinking and implementation in Ukrainian institutions of professional higher education. The American experience of leadership is useful for the theory and practice of professional higher education in Ukraine because, in the US educational institutions, students are educated to become true leaders, prepared for independent responsible activities for the benefit of the community and society as a whole and conscious civic engagement. In addition, the appeal to the American experience is due to the fact that it is in the United States that the preparation of students for leadership and active professional and social life has historically been the responsibility of higher education. The purpose of this study is to highlight the specifics of the American leadership experience and analyze the possibility of its use in professional higher education institutions in Ukraine. The paper pays special attention to the peculiarities of the interpretation of the concept of “leadership” by American scholars, their understanding of leadership skills and qualities, and also analyzes their understanding of the ways of leadership development in modern educational institutions. It is proved that the American leadership experience is important and valuable for professional pre-university and higher education in Ukraine, since American educational institutions have an effective system of leadership development among students, develop and implement leadership programs, where great attention is paid not only to educational but also to educational work with students. Therefore, it is concluded that in Ukraine it is important to create a system of targeted leadership training, develop effective leadership training programs and stimulate social activity of the younger generation. This will make it possible to prepare students for leadership and for effective professional and social activities in a world characterized by rapid change and uncertainty.

Keywords: leader; leadership; leadership experience; leadership skills; leadership qualities; educational institution; student; future specialists.

Постановка проблеми. Державна програма розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти в Україні ставить метою набуття майбутніми фахівцями здатності ефективного реагування на світову тенденцію переходу від індустріальної моделі розвитку до інформаційної, що викликає зміни мети, функцій, змісту та завдань діяльності сучасного фахівця. Це вимагає належної підготовки фахівця-професіонала, який, окрім фахової підготовки, повинен володіти комплексом лідерських навичок та якостей. Саме тому на сучасному етапі в Україні відбувається модернізація та реформування фахової передвищої та вищої освіти відповідно до міжнародних тенденцій, потреб

українського суспільства та вимог ринку праці. За таких умов виникає актуальна проблема критичного вивчення й осмислення накопиченого зарубіжного досвіду з лідерства, громадянського виховання, пошуку способів та шляхів їх використання у системі фахової передвищої та вищої освіти України [3, 13]. Зокрема корисним для теорії та практики фахової передвищої та вищої освіти України постає досвід США, де в освітніх закладах здобувачів освіти виховують справжніми лідерами, готують до самостійної відповідальної діяльності на благо громади й суспільства загалом та свідомої громадської активності. Окрім того, звернення до американського досвіду також пояснюємо тим, що саме у США підготовка здобувачів освіти до лі-

дерства й активного професійного і суспільного життя історично була обов'язком вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості навчання та виховання в освітніх закладах США є предметом наукових розвідок великої кількості українських науковців. Зокрема, питання професійної підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти США вивчали О. Кобрій, Н. Гуляєва, Т. Кучай, О. Локшина, І. Литовченко, Н. Мукан та ін.; принципи американської філософії освіти досліджували Т. Кошманова, В. Громовий, О. Мілова, О. Мисечко та ін. Однак американський досвід лідерства та можливості його імплементації в українських закладах фахової передвищої та вищої освіти залишається поза увагою дослідників, що й зумовлює актуальність цієї проблематики і необхідність її дослідження.

Мета статті – висвітлити специфіку американського досвіду лідерства і проаналізувати можливості його використання у закладах фахової передвищої та вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Американський досвід у сфері лідерства та формування лідерських якостей є дуже цікавим. Численні монографії американських науковців присвячені саме цій проблематиці. З 80-х рр. лідерство в США стає предметом психологічних, соціологічних та економічних дисциплін, активно досліджуються його особливості, а також способи й шляхи формування лідерських якостей особистості. З'являється ціла "філософія" лідерства. Впродовж останніх десятиліть здійснюються спроби створити комплексні моделі розвитку лідерства, синтезувати досягнення попередніх теорій, подолати їхню обмеженість.

Уже за часів домінування широковідомої "теорії лідерських рис" серед багатьох науковців поширювалась ідея про те, що лідерство як інтеграцію якостей можна розвинути й сформувати, при цьому використовуючи закони учіння, через освіту та виховання. Ще свого часу американський психолог В. Бінхем стверджував, що лідерство загалом є групою якостей, які підлягають удосконаленню шляхом свідомого, систематичного, спланованого навчання та розвитку, а також шляхом тренування [6, 58]. Інакше кажучи, лідерства можна навчитись завдяки спостереженню та формуванню відповідних навичок, умінь і досвіду. На сучасному етапі ця ідея активно використовується в американських освітніх закладах, де лідерству та формуванню лідерських якостей приділяється надзвичайно велика увага, адже лідерство вважається ключовим компонентом соціального аспекту розвитку особистості [2, 203].

На переконання відомого американського фахівця з філософії організації та менеджменту міжособистісних відносин П. Друкера, лідерство

є здатністю підняти бачення людини на рівень найширшого кругозору, вивести ефективність людської діяльності на рівень високих стандартів, а також здатність формувати особистість, виходячи за звичайні її межі [7, 159–160].

Саме тому нині в освітніх закладах США активно займаються навчанням та вихованням лідерів, формуванням у здобувачів освіти лідерських якостей, розкриттям їх лідерських здібностей. За словами, К. Бланшара, висока ефективність навчання полягає у передачі знань, заохоченні діалогу, дискусій та запитань, а також передбачає легку доступність інформації. Коли інформацію важко отримати або вона відсутня, то людям складно навчатися й вони легко втрачають ентузіазм та можливості росту [6, 98]. На наш погляд, у США розроблена система цілеспрямованого навчання лідерства, яка враховує індивідуальні особливості здобувачів освіти, вимоги сучасного суспільства, а також постійно удосконалюється й оновлюється.

Окрім того, варто наголосити, що в американських закладах освіти розробляються та реалізуються лідерські програми, де велика увага приділяється не тільки навчальній, але й виховній роботі зі здобувачами освіти. Водночас звертається увага на позанавчальну та громадську роботу здобувачів освіти, яка створює оптимальні умови для формування лідерських якостей молодих людей. У цьому випадку лідерство розглядається як соціальна активність, або активна життєва позиція, що вважається дуже корисною для молоді [8].

У всіх коледжах та університетах функціонують спеціальні відділи, де пропонують різноманітні лідерські програми. Вони найчастіше виконують завдання розвитку у здобувачів освіти лідерських якостей, моральної свідомості та бажання добровільного служіння суспільству. Учасники таких програм здобувають ґрунтовні знання про те, як не боятися ризикувати, експериментувати, планувати майбутнє, розвивати співробітництво, отримувати допомогу та надавати її іншим людям, вчаться волонтерської діяльності [5, 80]. Серед американських здобувачів освіти волонтерська робота є дуже популярною, у закладах освіти існують студентські волонтерські організації, що активно функціонують та допомагають розв'язувати різні соціальні проблеми у межах штату та міста [2, 203].

У США вважається, що залучення здобувачів освіти до різних громадських активностей здійснює потужний вплив на розвиток їх лідерських якостей, здатності до міжособистісної взаємодії, здатності до розв'язання проблем та врегулювання конфліктів, до прийняття ефективних рішень, до постановки цілей, співробітництва тощо. Усе перераховане є важливим для успішної професійної та управлінської кар'єри.

Вивчаючи досвід США щодо залучення здобувачів освіти до громадської активності, українська дослідниця С. Федоренко [4] зауважує, що така практика сприяє вихованню у здобувачів освіти громадянських цінностей, надає їм змогу спостерігати за тим, як їхня діяльність змінює життя громади та їх самих, що позитивно впливає на їхні

лідерські прояви, самоцінність та можливості власного впливу. За словами дослідниці, лідерство у США розвивається як інтегративна характеристика особистості та здатності здобувачів освіти до співпраці з різними верствами населення і у різних умовах (Рис. 1).

Рис. 1. Ключові аспекти американського досвіду лідерства

Як бачимо, система освіти у США здатна допомогти здобувачам освіти стати справжніми лідерами, йти в ногу з часом, розуміти виклики сучасного суспільства та усвідомити своє місце у ньому, підготувати їх до ефективного використання здобутих знань та вмінь, щоб відповідально брати участь у суспільному, громадському та професійному житті.

На наше глибоке переконання, системі фахової передвищої та вищої освіти в Україні варто звернути увагу на американський досвід лідерства, осмислити його і використовувати його елементи у своїй діяльності. Вважаємо, що теперішня система фахової передвищої та вищої освіти не приділяє достатньо уваги проблемі лідерства, розвитку й формуванню лідерських якостей у здобувачів освіти. На відміну від США, у нашій державі відсутня система цілеспрямованого навчання лідерства, а відповідно й комплекс цілеспрямованих заходів щодо розвитку майбутніх фахівців-лідерів. Більшість здобувачів освіти не можуть повноцінно виявити свої лідерські здібності та якості, а аналіз наявних програм лідерства засвідчує їхню невідповідність інтересам сучасних здобувачів освіти.

Саме тому в Україні передовсім потрібно розробити та впровадити ефективну систему цілеспрямованого навчання лідерства, яка відповідатиме

сучасним вимогам до становлення гармонійно і всебічно розвиненої особистості компетентного фахівця-лідера, враховуватиме індивідуальні й психологічні особливості молоді, вимоги ринку праці тощо.

Окрім того, беручи до уваги американський досвід лідерства, у нашій країні потрібно розробити програми навчання лідерства, які діятимуть у всіх закладах фахової передвищої та вищої освіти й сприятимуть поступовій трансформації цінностей та цілей молодих людей, спонукатимуть їх до прояву лідерських якостей та постійного самовдосконалення.

До того ж у сучасних умовах в українських закладах фахової передвищої та вищої освіти варто стимулювати соціальну активність здобувачів освіти, навчати їх співробітництва, командної взаємодії та взаєморозуміння, відпрацьовування навичок спільного розв'язання проблем, більш ефективної організації власної діяльності. Особливо варто залучати молодь до волонтерської роботи, що не лише сприятиме допомозі Україні у боротьбі з ворогом, але й стимулюватиме розвиток у здобувачів освіти потреби в служінні суспільству, громадянської самосвідомості та активності, а також розвиватиме їх лідерські якості й лідерський потенціал (Рис. 2).

Напрямки імплементації американського досвіду лідерства в Україні

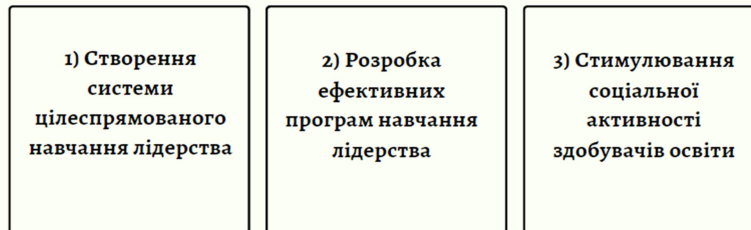

Рис. 2. Основні напрямки використання американського досвіду лідерства у системі фахової передвищої та вищої освіти в Україні

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що американський досвід лідерства є важливим і цінним для фахової передвищої та вищої освіти України. А тому в Україні важливо створити систему цілеспрямованого навчання лідерства, розробити його дієві програми та стимулювати соціальну активність молодого покоління. Це дасть можливість підготувати здобувачів освіти до лідерства та до ефективної професійної й громадської діяльності у світі, який характеризується швидкими змінами та невизначеністю. Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у детальному вивченні методів, засобів та педагогічних технологій, які застосовуються американськими освітянами у процесі навчання та виховання здобувачів освіти з метою розвитку у них лідерських якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калашнікова С.А. Професіоналізація управління освітою на засадах лідерства (досвід США). *Вісник післядипломної освіти*. 2010. № 1 (1). С. 92–99.
2. Пономаренко О.В. Лідерський компонент у педагогічній практиці студентів (досвід США). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 202–205.
3. Товканець О., Сасин Г. Розвиток лідерських якостей педагога в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2024. № 1 (221). С. 13–18.
4. Федоренко С.В. Громадянська освіта як чинник формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. № 19. С. 330–342.
5. Шаранова Ю.В. Формування громадянських цінностей студентів закладів вищої освіти США. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2020. № 4 (133). С. 79–84.
6. Blanchard K. *Leading at a higher level*. Blanchard Management Corporation, 2010. 362 p.

7. Drucker P.F. *The practice of management*. Harper Business, 2006. 416 p.

8. Jacoby B. *Civic Engagement in Higher Education: Concepts and Practices*. Bass, 2009. 288 p.

REFERENCES

1. Kalashnikova, S.A. (2010). Profesionalizatsiia upravlinnia osvitoiu na zasadakh liderstva (dosvid SShA) [Professionalization of educational management on the basis of leadership (US experience)]. *Bulletin of postgraduate education*, No. 1 (1), pp. 92–99. [in Ukrainian].
2. Ponomarenko, O.V. (2013). Lidereskyi komponent u pedahohichnii praktytsi studentiv (dosvid SShA) [Leadership component in the pedagogical practice of students (US experience)]. *Scientific notes of Mykola Gogol Nizhyn State University. Ser: Psychological and Pedagogical Scienc*, No. 2, pp. 202–205. [in Ukrainian].
3. Tovkanets, O. & Sasyn, H. (2024). Rozvytok lidereskykh yakosteï pedahoha v osvithomu protsesi zakladu vyshchoi osvity [Development of leadership qualities of a teacher in the educational process of a higher education institution]. *Youth & market*, No. 1 (221), pp. 13–18. [in Ukrainian].
4. Fedorenko, S.V. (2015). Hromadianska osvita yak chynnyk formuvannia humanitarnoi kultury studentiv vyshcheykh navchalnykh zakladiv SShA [Civic education as a factor in the formation of humanitarian culture of students of higher educational institutions of the USA]. *Theoretical and methodological problems of upbringing of children and students*, No. 19, pp. 330–342. [in Ukrainian].
5. Sharanova, Yu.V. (2020). Formuvannia hromadianskykh tsinnostei studentiv zakladiv vyshchoi osvity SShA [Formation of civic values of students of higher education institutions of the USA]. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky*. Odesa, No. 4 (133), pp. 79–84. [in Ukrainian].
6. Blanchard, K. (2010). *Leading at a higher level*. Blanchard Management Corporation. 362 p. [in English].
7. Drucker, P.F. (2006). *The practice of management*. Harper Business. 416 p. [in English].
8. Jacoby, B. (2009). *Civic Engagement in Higher Education: Concepts and Practices*. Bass. 288 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2024